

Józef Wroceński

"Sytuacja ekonomiczna Kościoła Rzymskokatolickiego na Słowacji w świetle prawa kanonicznego i prawnego porządku Republiki Słowacji", Jozef Marčín, Stalowa Wola 2014 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 58/2, 179-185

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Jozef Marčín, *Sytuacja ekonomiczna Kościoła Rzymskokatolickiego na Słowacji w świetle prawa kanonicznego i prawnego porządku Republiki Słowacji*, Stalowa Wola 2014, ss. 430.

Kościół został ustanowiony w celu realizacji misji zbawczej Chrystusa. Jego posłannictwo jest, więc ściśle duchowe. Posłannictwo to jednak jest realizowane w warunkach ziemskiej, czyli materialnej egzystencji człowieka. Stąd też posiadanie przez Kościół określonych dóbr materialnych jest niezbędnym warunkiem wypełniania owej misji zbawczej. Dobra materialne są, więc w Kościele środkiem do celu, a nie celem samym w sobie. Nie mogą stanowić podstawy do wzbogacania się, ale mają przyczyniać się do rozwoju duchowego. Kościół, zatem troszczy się i zabiega tylko o te dobra, które są konieczne dla realizacji swego celu duchowego. Taki ideał posiadania i dysponowania dobrami materialnymi jest praktykowany w Kościele od samego początku jego istnienia. Prawo do posiadania dóbr wypływa, więc z samej natury Kościoła, który został ustanowiony, jako rzeczywistość bosko-ludzka. W posiadaniu i administrowaniu tymi dobrami Kościół nie może być krępowany żadnymi ustawami państwowymi, bowiem posiada własne prawo w tej materii. Owszem respektuje on ustawy cywilne, a nawet je kanonizuje o ile nie są one sprzeczne z prawem naturalnym i gwarantują właściwe gospodarowanie dobrami materialnymi. Zbiór tych przepisów tworzy odrębną dziedzinę w prawie kanonicznym. Prawodawca kościelny zgromadził je w piątej księdze Kodeksu Prawa Kanonicznego. Można, więc mówić o kościelnym prawie majątkowym, w którym funkcjonują, tak przepisy prawa kanonicznego jak i prawa państwowego. W zakres tej skomplikowanej problematyki wpisuje się opracowanie ks. Jozefa Marčína pt. *Sytuacja ekonomiczna Kościoła Rzymskokatolickiego na Słowacji w świetle prawa kanonicznego i prawnego porządku Republiki Słowacji*, która jest, jak sam Autor wskazuje uzupełnioną wersją wydanej wcześniej monografii w języku słowackim pt. *Ekonomická situácia Rímskokatolíckej Cirkvi na Slovensku vo svetle kanonického práva a právneho poriadku Slovenskej Republiky*, Košice

2013, ss. 450. Niniejsza recenzja dotyczy polskiej wersji opracowania. Autor w swojej pracy zbiera, analizuje, porządkuje i przedstawia przepisy prawa kanonicznego, tak powszechnego jak i partykularnego oraz prawa Republiki Słowacji dotyczące zarządzania dobrami kościelnymi i sytuacji majątkowej Kościoła katolickiego obrządku łacińskiego na Słowacji. Tym samym jego monografia wpisuje się w dyskusję, która toczy się także w Polsce i dotyczy kwestii finansowania działalności Kościoła przez państwo, zwłaszcza w kontekście likwidacji tegoż finansowania. Autor bardzo skrupulatnie zebrał postanowienia obydwu systemów prawa i przedstawił je wokół kilku centralnych zagadnień wyznaczających strukturę układu treści opracowania. Stąd każdy rozdział pracy składa się jakby z dwóch części: dotyczącej prawa kanonicznego i prawa Republiki Słowacji. Należy też podkreślić, że opracowanie ks. J. Marčina posiada charakter nowatorski, zwłaszcza w słowackiej literaturze kanonistycznej, ale także i na gruncie polskim nie znajdujemy dotychczas tego typu opracowania, chociaż trzeba zauważyć, że niektóre wątki badawcze prezentowane przez Autora, zwłaszcza w części kanonicznej każdego rozdziału były już podejmowane przez kanonistów w różnego rodzaju wielojęzycznych opracowaniach.

Na treść rozprawy składa się wykaz skrótów, wstęp, pięć rozdziałów, zakończenie w kilku językach, o różnej objętości (polskim, słowackim, włoskim, niemieckim, angielskim), bibliografia, załączniki w języku słowackim i spis treści również w kilku językach (polskim, słowackim, włoskim, niemieckim i angielskim). Konstrukcję pracy należy ocenić pozytywnie, chociaż zauważa się brak proporcji objętościowej poszczególnych rozdziałów. Warto jednak podkreślić, że Autor świadomie wpłynął na podniesienie waloru poznawczego swego studium poprzez krótkie, nieujęte w spisie treści wprowadzenia i wyodrębnione już w nim, obszernie wnioski do poszczególnych rozdziałów. Ponadto liczne przypisy dokumentują prowadzony dyskurs i uzupełniają tok narracji, bowiem zawierają konieczne wyjaśnienia, a nawet samodzielne sądy i oceny.

W krótkim, jak na objętość dzieła, wstępie (s. 5-9) Autor wprowadza w tematykę swojej pracy i uzasadnia jej potrzebę, stwierdzając, że wynika ona z aktualnej sytuacji w Republice Słowackiej, gdzie toczą się liczne dyskusje na temat ekonomicznego rozdzielenia Kościoła od państwa. Ponadto stawia sobie pięć pytań, na które poszukuje w pracy odpowiedzi (s. 5). Należy, więc zauważyć, że cel pracy został określony w sposób bardzo ogólny, bowiem zaznacza, że przedmiotem rozprawy nie będą instytuty życia konsekrowanego, stowarzyszenia życia apostołskiego i instytuty świeckie, a także

sytuacja diecezji greko-katolickich oraz analiza słowackiego prawa partykularnego (s. 5). Z kontekstu należy się domyślać, że chodzi tu o kościelne prawo partykularne, chociaż w wielu miejscach Autor odwołuje się do postanowień tegoż prawa, np. Konferencji Biskupów Słowacji, czy też synodów diecezjalnych. Ponadto wymieniając instytuty życia konsekrowanego niepotrzebnie wymienia instytuty świeckie, bowiem mieszczą się one w tym pierwszym określeniu. Prezentacja źródeł i literatury jest również raczej skromna. Autor ogólnie wskazuje grupy dokumentów określając je, jako podstawowe źródła prawa kościelnego i prawa słowackiego. Nie wymienia też żadnej pozycji bibliograficznej istotnej dla jego pracy, ograniczając się do wskazania autorów wykorzystanych w pracy publikacji. Ogólnie też wskazał zastosowane w pracy metody. Oceniając konstrukcję wstępu należy stwierdzić, że cechuje się on pewnymi niedociągnięciami, chociaż zawiera konieczne elementy metodologiczne.

Rozdział pierwszy (s. 11-91), ogólnie traktujący o prawie Kościoła katolickiego do dóbr doczesnych w zamyśle Autora ma być wprowadzeniem do dalszych analiz podjętych w następnych rozdziałach. Analizując to prawo słusznie zauważa, że jest ono dla Kościoła środkiem realizacji jego misji duchowej, ale już w doszukiwaniu się pochodzenia tego prawa Autor nie jest konsekwentny, bowiem raz stwierdza, że prawo Kościoła do dóbr doczesnych wynika z prawa do wolności religijnej, której podstawą jest godność osoby ludzkiej (s. 19-32) innym razem podkreśla, że Kościół tego prawa nie uzyskał od państwa, ale uzyskał je od samego Chrystusa, jako prawo własne i wrodzone (s. 36-41). Stąd wyciąga dość pochopny wniosek, że Kościół ma prawo domagać się i przyjmować dobra doczesne, natomiast wierni mają prawo i obowiązek wspierać potrzeby Kościoła. Trudno też zgodzić się z sugestią Autora, że chociaż prawo Kościoła jest niezależne to aby było ono skuteczne potrzebuje uznania przez władzę państwową (s. 37). Podsumowując należy zauważyć, że analizy zawarte w tej części rozdziału uzasadniające prawo Kościoła do dóbr doczesnych dokonane przez Autora na podstawie prawa kanonicznego mają charakter raczej opisowo-podręcznikowy bez wchodzenia w istotę zagadnienia. W drugiej zaś części tegoż rozdziału Autor poddał analizie przepisy prawa dotyczące uznania wyżej analizowanego prawa Kościoła w porządku prawnym Republiki Słowacji. Stąd też analizuje postanowienia Konstytucji, ratyfikowanych traktatów i umów międzynarodowych, zwłaszcza zawartych między Stolicą Apostolską a Republiką Słowacką (Umowa Podstawowa z 2000 roku),

w traktatach Unii Europejskiej oraz w ustawach wewnętrznych z zakresu prawa administracyjnego, rodzinnego i karnego.

W rozdziale drugim (s. 93-135) Autor omawia podmioty uprawnione do nabywania, posiadania, zarządzania i alienowania dóbr doczesnych Kościoła. Najpierw analizuje w omawianym zakresie przepisy prawa kanonicznego, słusznie zauważając, że podmiotem praw majątkowych Kościoła są kościelne publiczne osoby prawne. Wynika stąd wniossek, że majątek prywatnych osób prawnych i prywatny majątek wiernych nie tworzą majątku kościelnego. Następnie Autor omawia podmiotowość cywilnoprawną kościelnych jednostek organizacyjnych i sposoby jej nabywania według prawa Republiki Słowackiej, podkreślając, że państwo słowackie gwarantuje ochronę majątku i swobodę działania kościelnych osób prawnych, które swoją osobowość wywodzą z uznanego przez państwo Kościoła. Narrację tego rozdziału nieco zakłócił zamieszczony przez Autora długi wykaz kościelnych osób prawnych, które posiadają osobowość cywilnoprawną w Republice Słowackiej. Wykaz ten bez żadnego uszczerbku dla wartości naukowej rozdziału mógł znaleźć się w przypisie lub w załączniku.

Z kolei rozdział trzeci (s. 137-233) został poświęcony omówieniu sposobów nabywania dóbr doczesnych przez kościelne osoby prawne. Autor, podobnie jak poprzednie rozdziały, podzielił go na dwie części. W pierwszej części omawia sposoby nabywania majątku przez kościelne osoby prawne ze źródeł własnych, czyli na podstawie prawa kościelnego, w drugiej pozyskiwanie tegoż majątku ze źródeł pozakościelnych, czyli na podstawie prawa państwa słowackiego. Należy zauważyć, że omówienie kwestii zawartych w części pierwszej nie wnosi żadnych nowości, jest to typowa solidna analiza przepisów prawa kanonicznego, w tym także kościelnego prawa partykularnego. Natomiast część druga, po omówieniu działalności Kościoła na rzecz pożytku publicznego, zawiera syntetyczne przedstawienie obszarów jego działalności współfinansowanych przez państwo. Autor wymienia dotacje bezpośrednie (subwencje) na działalność wewnątrzkościelną, w tym Ordynariatu Polowego, na działalność oświatowo-wychowawczą, w tym na szkolnictwo kościelne i nauczanie religii w szkołach państwowych, na działalność edukacyjną, naukową i badawczą w kościelnych szkołach wyższych, na wsparcie narodowych zabytków kultury, na pomoc społeczną i opiekę medyczną prowadzoną przez Kościół. Mimo tak szerokiego wsparcia Kościoła przez państwo słowackie Autor zauważa fakt dyskryminowania kościelnych osób prawnych w zakresie dostępu, na równi z innymi podmiotami, do funduszy publicznych. Uwidacznia się to zwłaszcza w szkolnictwie

kościelnym i pomocy społecznej (s. 206-207; 226-229). Autor omawia także pośrednie wsparcie Kościoła, czyli zwolnienie z podatków i z cła. Warto podkreślić, że w zakończeniu rozdziału Autor przedstawia wnioski *de lege ferenda* w omawianej materii wypracowane przez Konferencję Biskupów Słowacji i grono specjalistów w zakresie prawa finansowego i wyznaniowego w odniesieniu do reformy obecnego systemu finansowania Kościoła.

W rozdziale czwartym (s. 235-263) Autor poruszył kwestie wynagrodzenia osób duchownych, w tym wynagrodzenia osobiste. W jego pierwszej części, w oparciu o prawo kanoniczne omówione zostały instytucje diecezjalne, czyli diecezjalny centralny instytut opieki nad duchowieństwem, instytucje socjalnej opieki nad duchownymi oraz wspólny fundusz diecezjalny. W drugiej części tegoż rozdziału Autor poddał analizie system wynagradzania duchownych przez państwo. Przedmiotem analizy była ustawa z 1949 r. o ekonomicznym zabezpieczeniu Kościołów i związków wyznaniowych przez państwo oraz rozporządzenie Rządu Republiki Słowackiej o zabezpieczeniu osobistych świadczeń duchownych Kościołów i związków wyznaniowych z 2007 roku. Przytaczane rozporządzenie weszło w życie z dniem 1 stycznia 2009 roku. Wysokość wynagrodzenia zależy od zaszerzegowania duchownego do określonej grupy. Autor we wnioskach kończących rozdział wskazał blaski i cienie tego typu rozwiązania.

Wreszcie w rozdziale piątym (s. 265-338) zatytułowanym *Zarządzanie majątkiem kościelnym*, w części pierwszej, Autor, po wyjaśnieniu odpowiednich pojęć, omówił na podstawie prawa kanonicznego kompetencje w zarządzaniu majątkiem kościelnym na szczęblu Konferencji Biskupów, diecezji i parafii oraz ich podstawowe uprawnienia w omawianym zakresie. Poddał analizie postanowienia Konferencji Biskupów Słowacji oraz uchwały trzech synodów diecezjalnych. Przeprowadzone analizy przepisów w omawianej materii nie budzą zastrzeżeń. Nie można jednak zgodzić się z twierdzeniem Autora, że Konferencja Biskupów nie ma mocy prawodawczej, ale może uzyskać kompetencje prawodawcy... (s. 271), chociaż w następnych zdaniach poddaje analizie kan. 455 dotyczący jej władzy. Przy okazji należy zauważyć, że przy tej analizie, a także w wykazie bibliografii nie uwzględnił postanowień motu proprio *Apostolos suos*. Autor poświęcił też sporo miejsca zagadnieniu alienacji majątku kościelnego (s. 309-335), w tym procedurze konsultacji organów kolegialnych. Czy rzeczywiście omawiane zagadnienie alienacji wymagało poświęcenia aż kilkunastu stron opisu przygotowania konsultacji, zwołania członków, posiedzenia organu kolegialnego czy też głosowania. W drugiej zaś części tego rozdziału Autor omawia zarządzanie

majątkiem kościelnym w porządku prawnym Republiki Słowackiej poświęcając temu zagadnieniu niespełna dwie strony. Podobnie wnioski, kończące rozdział, są nader skromne.

W zakończeniu (s. 339-342), również raczej skromnym, Autor, poza uwagami natury ogólnej dotyczącymi statusu Republiki Słowackiej i Kościoła rzymskokatolickiego w tymże państwie, zamieścił w ośmiu punktach wnioski *de lege ferenda*, dotyczące analizowanej sytuacji ekonomicznej Kościoła. Zdaniem Autora finansowanie Kościoła katolickiego na Słowacji jest realizacją zamysłu państwa, a nie Kościoła (s. 342). Sugeruje też on, że Kościół jest uzależniony finansowo od państwa, dlatego że państwo dąży w ten sposób do jego podporządkowania (s. 341). W tym też celu potrzebna jest współpraca strony kościelnej i państwowej, chociażby w ramach konferencji naukowych, celem wyjaśnienia nieścisłości i rozwiania wątpliwości.

Jak wspomniano wyżej praca posiada charakter monografii i została oparta na wystarczającej bazie bibliograficznej. Z oczywistych względów, w zakresie materiału normatywnego podstawową jej kanwę stanowią akty prawa kanonicznego na czele z obowiązującym i poprzednim Kodeksem Prawa Kanonicznego oraz Kodeksem Kanonów Kościołów Wschodnich, a także akty prawa słowackiego, w szczególności Konstytucja Republiki Słowackiej, umowy międzynarodowe, w tym konkordat między Stolicą Apostolską a Republiką Słowacką oraz ustawy wewnętrzne, a także akty mniejszej rangi, jak rozporządzenia, uchwały rządu, postanowienia, obwieszczenia. Szereg pozycji zaliczonych do tej kategorii stanowią dokumenty o charakterze doktrynalno-prawnym, zwłaszcza z zakresu prawa kanonicznego, jak np. dokumenty Soboru Watykańskiego II, Katechizm Kościoła Katolickiego, dokumenty nauczania papieskiego i dykasterii Kurii Rzymskiej. Należy pochwalić Autora za dokładny opis bibliograficzny cytowanych aktów prawnych i dokumentów, chociaż przy opisie, jak i w cytowaniu soborowej Deklaracji *Dignitatis humanae* widnieje niewłaściwa data promulgacji. Można mieć jedynie zastrzeżenie, co do skumulowania w wykazie źródeł prawa krajowego i międzynarodowego. Zostały tu wymieszane dokumenty o różnej randze i wartości prawnej, np. obok Konstytucji Republiki Słowackiej i Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności znalazły się Obwieszczenia różnych ministerstw. Wyodrębnienie dokumentów prawa międzynarodowego i uszeregowanie dokumentów prawa wewnętrznego według klucza ich ważności wprowadziłoby pożądaną porządek. Nie można natomiast niczego zarzucić wykazowi literatury, w którym znalazło się wiele pozycji obcojęzycznych.

Konstrukcja pracy nie budzi zastrzeżeń. Tytuły rozdziałów i ich punktów są właściwie sformułowane i odpowiada im treść w nich zawarta. Przypisy zostały poprawnie wykonane i jak wspomniano wyżej dokumentują prowadzony dyskurs i uzupełniają tok narracji, bowiem zawierają konieczne wyjaśnienia, a nawet samodzielne sądy i oceny. Zasadniczo język rozprawy jest poprawny nie zauważa się błędów literowych czy też rażących błędów stylistycznych. Daje się jednak zauważyć, że rozprawa jest tłumaczeniem tekstu oryginalnego napisanego w języku obcym. W tym wypadku nie należy się dziwić, wszak Autor jest Słowakiem.

Dokonując oceny końcowej pracy należy wskazać jej walory, a także mankamenty. Podstawową wartością pracy jest nowatorska i komparatywna refleksja naukowa nad sytuacją ekonomiczną Kościoła katolickiego w Republice Słowackiej oraz usystematyzowany i logiczny wywód. Autor nie uchyla się przed analizą zagadnień spornych i dyskusyjnych, a nawet formułuje własne odważne opinie krytyczne. Jeśli zaś chodzi o pewne mankamenty to oprócz już podniesionych w niniejszej recenzji należy dodać, że Autor w niektórych fragmentach swojego opracowania stosował podręcznikowy styl omawiania różnych treści wyliczając je niekiedy w punktach, jakby chciał przekazać czytelnikowi dodatkową, łatwą do zapamiętania porcję wiedzy, zwłaszcza z zakresu prawa kanonicznego. Można było tego uniknąć przenosząc wiele z nich do przypisów. Biorąc jednak pod uwagę fakt, iż Autor pisząc swoją monografię miał na uwadze przede wszystkim czytelnika na Słowacji zauważony mankament może przybrać charakter dodatkowego waloru. Podsumowując walory pracy i uwzględniając kwestie dyskusyjne należy stwierdzić, że recenzowana monografia jest pracą oryginalną, i stanowi znaczący wkład do nauki prawa kanonicznego i prawa wyznaniowego. Wydana w języku polskim poszerza także horyzonty polskiej kanonistyki i nauki prawa wyznaniowego. Może też być przydatna w prowadzonej obecnie dyskusji nad systemem finansowania Kościoła katolickiego w Polsce. Można, więc śmiało polecić recenzowaną monografię polskiemu czytelnikowi.

ks. Józef Wroceński SCJ